

4. Кодекс Республики Беларусь об образовании. – Минск :Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь, 2011. – 400 с.

5. Концепция непрерывного воспитания детей и учащейся молодежи (утверждена Постановлением Министерства образования Республики Беларусь от 15 июля 2015 № 82) // Национальный образовательный портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.adu.by/ru/rukovoditeliam/organizatsiya-vospitaniya.html. – Дата доступа: 16.03.2019.

6. Шахотько, Л.П. Население Беларуси: некоторые результаты переписи 1999 г. / Л.П. Шахотько // Белорус.экон. журн. – 2000. – № 4. – С. 31–44.

7. Образование в Республике Беларусь, 2013 : статистический сборник // Национальный статистический комитет Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/publications/izdania/public_compilation/index_487/ – Дата доступа: 16.03.2019.

УДК 373.2.016:57.081.1

Л.А. Присяжнюк, к.п.н, доцент кафедры дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені
Михайла Коцюбинського

ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧА ОСВІТА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМАЛЬНОГО ОНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті обґрунтовано необхідність змін в еколого-природничій освіті дошкільників з огляду на оновлення освітньої парадигматики та окреслено нові орієнтири в організації освітнього процесу.

Ключові слова: еколого-природнича освіта, дошкільний вік, освітні парадигми, сучасний освітній простір

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується парадигмальним оновленням, що накладає свій відбиток на всі процеси, пов'язані з нею. Така ситуація цілком очевидно зумовлює перегляд існуючих підходів до освіти дошкільників, в тому числі й до природничої її компоненти. Нині стає зрозуміло, що складена роками традиційна система ознайомлення дітей з природою не задовольняє сучасних потреб суспільства в активній, творчій особистості, здатній будувати гармонійні взаємини з природою на засадах моральності й екологічної культури. Це актуалізує проблему пошуку та реалізації нових підходів до еколого-природничої освіти дошкільників.

Аналіз попередніх досліджень. Посилення уваги до парадигмальної проблематики з боку філософів і теоретиків є визначальною рисою сучасних досліджень у галузі освіти й науки. Зокрема, проблема становлення сучасних освітніх парадигм знайшла відображення в дослідженнях В.Андрущенко, І.Беха, С.Гончаренка, І.Зязюна, С.Клепка, В.Кременя, В.Лугового, В.Лутая, В.Мадзігона, Ю.Мальованого, В.Паламарчук, С.Подмазіна, І.Пригожина, О.Савченко, О.Сухомлинської, І.Якиманської та ін. Низка науковців досліджують дану проблему співвідносно до дошкільної освіти, акцентуючи увагу на новітніх концептуальних підходах у навчанні, вихованні й розвитку дітей раннього і дошкільного віку (Г.Беленька, А.Богуш, Н.Гавриш, Ю.Косенко, К.Крутий, Г.Тарасенко та ін.). Цінними щодо висвітлення окремих аспектів заявленої проблеми в контексті еколого-природничої освіти дошкільників є праці Г.Беленької, Н.Горопахи, І.Кіндрат, В.Ільченко, Н.Лисенко, О.Кононко, З.Плохій, Т.Пушкарської, Г.Тарасенко та ін.

Таким чином, окремі аспекти заявленої проблеми тією чи іншою мірою знайшли відображення у наукових дослідженнях. Утім потребують теоретичного обґрунтування основні орієнтири розвитку еколого-природничої освіти дітей дошкільного віку в контексті їх парадигмального осмислення.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності змін в еколого-природничій освіті дошкільників з огляду на оновлення освітньої парадигматики та окресленні нових орієнтирів в організації освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Утвердження парадигмальних засад сучасної освіти, в тому числі й дошкільної її ланки, відбувається в умовах перегляду світоглядних позицій, спричиненого загальноцивілізаційними трансформаціями. В основі інтенсивного пошуку нових освітніх парадигм, стверджують дослідники, лежать сучасні наукові уявлення про потреби особистості та суспільства; про особливості їхньої взаємодії; про цілі і завдання освіти в її особистісно-генетичному і соціогенетичному аспектах; уявленні про дитину, її можливості та потреби; про педагога та основні характеристики його особистості, цілі і способи педагогічної діяльності. Увесь цей комплекс ідей окреслює парадигму освіти і безпосередньо відображає загальну картину світу, властиву нашій добі (С.Подмазін).

Парадигмальної чіткості в науковому осмисленні сучасного освітнього простору наразі не встановлено. У численних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців представлені можливі інтерпретації сучасних освітніх парадигм, запропоновані різні їх класифікації (Ш.Амонашвілі, С.Бондаревська, О.Газман, А.Крисоватий, І.Колесникова, Г.Корнетов, С.Кульневич, Е.Ямбург, К.Яреско та ін.). Утім, виокремлюючи основні змістові характеристики нових освітніх парадигм ХХІ століття, дослідники фокусують увагу на їхній гуманістичній спрямованості (Г.Балл, І.Бех, С.Гончаренко, І.Зязюн, Ю.Мальований, М.Романенко та

ін.). На переконання М.Романенка, процес гуманізації освіти визначає основний напрям її розвитку в сучасному суспільстві. Таку ж думку висловлює І.Зязюн, зауважуючи, що пріоритетом за цих умов стає розвиток таких якостей особистості, як усвідомлення природи і людини в їхній єдності, відмова від авторитарного стилю мислення, терпимість, відкритість до компромісів, поважне ставлення до чужої думки, до інших культур, цінностей, вірувань (І.Зязюн). На домінування особистісного виміру в освіті, що лежить в основі моделі її подальшого розвитку, вказують В.Андрющенко, М.Бойченко, В.Кремень та ін. Так, на думку В.Кременя, орієнтація на людину, фундаментальні цінності, рішуча демократизація освіти – ось ті підвалини, на яких повинна базуватися освіта третього тисячоліття. Гармонійно розвинена особистість має бути головною метою і змістом усієї системи освіти [2, с. 5].

Цілком очевидно, що означені вектори розвитку освіти в контексті її парадигмального оновлення активно впроваджуються в усі її ланки та за усіма напрямками. Нині спостерігаються значні трансформації в змісті освіти, її цілях, підходах щодо організації. Для кожного із освітніх напрямів здійснюється пошук своєї виняткової ролі у становленні особистості, у творенні суспільства майбутнього.

У зв'язку з глобальними загальноцивілізаційними процесами, що характеризуються суттєвим погіршенням екологічної ситуації у світі, втратою екологічної рівноваги внаслідок руйнівної діяльності людини, нині, як ніколи, актуальним стає питання еколого-природничої освіти молодого покоління (починаючи з дошкільного віку), здатного будувати в майбутньому свої відносини з природою за законами гармонії, з позицій духовного і культурного розвитку. Учені відмічають очевидну зміну орієнтирів на сучасному етапі щодо реалізації провідних її цілей. Так, якщо раніше в ознайомленні дітей з природою спостерігалось тяжіння до раціоналістичного та знаннєвого підходів, які робили акцент на нагромадженні знань про природу та її корисність для людини, то нині, ґрунтуючись на засадах компетентнісного й аксіологічного підходів, реалізуючи екологічну освітню стратегію, на перший план висунуто завдання розвитку емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення дитини до природного довкілля, яке виявляється в її природодоцільній поведінці. Ці орієнтири зафіксовані на рівні нормативних документів, як-от, Концепція екологічної освіти в Україні, Базовий компонент дошкільної освіти, освітні програми для дітей дошкільного віку тощо.

Прикметно, що ці зміни значною мірою обумовлюються ставленням нинішнього суспільства до еколого-природничої освіти як універсальної та ціннісної, яка має гуманістичну спрямованість й орієнтована на збереження життя на Землі, а не лише на виконання чітко окреслених завдань для педагогічного процесу в закладах освіти. На думку дослідників, надзавданням педагога за такого підходу має стати формування, збагачення і зміцнення людськості в кожній дитині, а надалі – в дорослій людині, що дозволяє бути свідомим користувачем і споживачем природних багатств: повітря, води, ґрунту, рослин і тварин, корисних копалин та ін.; бути творчим і продукувати інноваційні моделі поведінки добродійного співжиття зі світом на засадах екологічної культури [5, с. 12-13].

Еколого-природнича освіта нині характеризується науковцями як значно вагоміший порівняно з іншими чинник становлення життєвих компетентностей дитини, оскільки вже з раннього віку визначає її стиль взаємин із природним довкіллям та соціальним оточенням, формує внутрішній світ малюка, впливає на його ціннісні орієнтації. Унаслідок злиття процесів навчання і виховання вона забезпечує засвоєння естетичних, інтелектуальних, гуманістичних почуттів та етичних норм у ставленні до навколишнього, які згодом трансформуються в її екологічну культуру – шлях до гармонізації стосунків із природою і людьми (Г.Тарасенко).

У наукових джерелах окреслюється роль еколого-природничої освіти і в загальнопланетарному масштабі як фактор побудови взаємин у міжкультурному і міжнаціональному просторі. Зокрема, зазначається, що введення дітей у правовий контекст пізнання, використання й охорони природи відповідно до міжнародних угод і програм, прийняття ними екологічної парадигми, є гарантією збереження життя на планетарному рівні (Н.Лисенко).

Цілком зрозуміло, що сутнісне оновлення еколого-природничої освіти в закладах освіти задає нові орієнтири щодо організації освітнього процесу, потребує пошуку нових нетривіальних підходів у побудові взаємин дитини і природи. На часі – створення інноваційного освітньо-виховного середовища, яке б забезпечувало духовний розвиток особистості дошкільника, формувало б його чітку екологічну позицію, виховувало б відповідальне, бережливе ставлення до природи. Таке середовище учені розглядають як важливу передумову ефективного формування природничо-екологічної компетентності дошкільника (Г.Беленька, З.Плохій, О.Соцька та ін.). З огляду на мету еколого-природничої освіти дітей дошкільного віку воно забезпечується комплексом педагогічних умов, як-от:

- стимулювання у дітей емоційного відгуку щодо явищ та об'єктів природи, набуття ними емоційного досвіду спілкування з природним довкіллям, здатності визначати її настрій і стан; формування чуття прекрасного в природі; вияв прагнення виражати свої почуття художніми засобами;
- засвоєння базових природничих, екологічних, природоохоронних, краєзнавчих, культурологічних, валеологічних знань; активне засвоєння норм і правил поведінки у довкіллі, розвиток допитливості, спостережливості; формування інтересу до природи, розуміння необхідності її збереження;
- забезпечення розуміння дітьми естетичної та практичної цінності природи; формування здатності оцінювати природні явища та об'єкти, екологічний стан природи свого краю, власне і чуже ставлення до довкілля, орієнтуватися у ставленні до природи на культурно-національні й загальнолюдські цінності;

□ формування потреби у збереженні та охороні природи (посадка рослин, догляд за рослинами і тваринами, охорона первоцвітів, допомога птахам тощо); розв'язування проблемних ситуацій екологічного змісту [8, с. 25-26].

Реалізація означених умов здійснюється у межах інноваційних підходів, які мають практичний вихід в інноваційних педагогічних технологіях, передбачають використання інноваційних форм, методів роботи з дошкільниками щодо формування природничо-екологічної компетентності.

Висновки. Таким чином, здійснений теоретичний пошук засвідчив суттєві трансформації в еколого-природничій освіті дошкільників, спричинені оновленням освітніх парадигм, орієнтацією на внутрішній світ дитини, визнання її пріоритету в освітньому процесі. Ці зміни неминуче призводять до перегляду установлених підходів у формуванні основ екологічної культури дітей, потребують впровадження інноваційних моделей навчання і виховання.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. Гуманізація і гуманітаризація освіти / С. Гончаренко, Ю. Мальований // Шлях освіти. – 2001. – № 2. – С. 2-7.
2. Гуманітарна педагогічна парадигма вищої освіти : монографія / Г. Онкович, В. Андрущенко, М. Бойченко та ін. ; ред. кол.: В. Кремень (гол.), В. Андрущенко, В. Луговий та ін. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 333 с. – (Серія “Модернізація вищої освіти: світоглядно-педагогічні проблеми”).
3. Зязюн І. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти / І. Зязюн // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. – Вип. 1.33. – Режим доступу : http://en.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/6_5.pdf
4. Крисоватий А. Основні парадигми освіти та їх сутнісна характеристика / А. Крисоватий // Психологія і суспільство : український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис [Електронний ресурс]. – 2015. – № 1 (59). – Режим доступу : <http://journals.urau.com/index.php/1810-2131/article/view/114028/108610>
5. Лисенко Н. В. Еко-око : дошкільник пізнає світ природи : навчально-методичний посібник / Н. В. Лисенко. – К. : Слово, 2015. – 352 с.
6. Присяжнюк Л. А. Сучасні підходи до еколого-природничої освіти дошкільників і молодших школярів : аспект наступності / Л. А. Присяжнюк, О. П. Грошовенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць. Серія : Педагогіка і психологія / редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2017. – Випуск 52. – 222 с.
7. Романенко М. І. Гуманізація освіти : концептуальні проблеми та практичний досвід : наукова монографія / М. І. Романенко. – Дніпропетровськ : Промінь, 2001. – 160 с.
8. Соцька О. Від знань та емоцій до екологодоцільної поведінки / О. Соцька // Дошкільне виховання. – 2014. – № 11. – С. 24-27.
9. Тарасенко Г. С. Особливості формування у дошкільників основ гуманістичного світогляду в процесі взаємодії з природою / Г. С. Тарасенко // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірка наукових статей Слов'янського державного педагогічного університету. – Слов'янськ : СДПУ. – 2010. – С. 249-258.

УДК 37.01

С.Д. Рудишин, д.п.н., професор, завідувач кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін;
І.М. Коренева, к.п.н., доцент кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ КОНЦЕПТУ

Подано авторське тлумачення терміну «освіта для сталого розвитку» (ОСР) та здійснено його характерологічний аналіз. Встановлено, що ОСР має такі змістові особливості як поєднання екологічної, економічної та соціальної проблематики, концентрування на питаннях безпеки, формування системи цінностей особистості. Методичними особливостями освіти для сталого розвитку є діалогічність, широке використання активних методів навчання, формування трансверсальних навичок. ОСР є міждисциплінарною, для усіх категорій громадян та неперервною. Має випереджувальний характер, практичне спрямування та інтегрує в собі не тільки сферу формальної освіти, а й всю освіту в розумінні єдності навчання, виховання та просвіти.

Ключові слова: освіта для сталого розвитку; змістові та методичні особливості поняття; визначення поняття; підготовка вчителів; педагогічна освіта.

Важливою умовою підвищення ефективності реалізації будь-якої освітньої діяльності, у тому числі і реалізації функцій освіти для сталого розвитку (далі – ОСР), є визначення понятійних та методологічних основ функціонування досліджуваної сфери в контексті сучасних трансформацій освітніх процесів. Адже освіта для сталого розвитку в умовах реалій країни має продукувати соціальні, екологічні та економічні зміни у напрямку до сталого розвитку.